

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

**Навчальний посібник
для підготовки до іспиту**

Харків
«Право»
2018

УДК 343.1(075)
ББК 67.9(4УКР)311
К82

Колектив авторів:

О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів,
В. М. Трофименко, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило

Кримінальний процес : навч. посіб. для підгот. до іспиту /
К82 [О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін.]. – Харків :
Право, 2018. – 298 с.

ISBN 978-966-937-113-3

Посібник містить зразковий перелік питань, що виносяться на іспит з навчального курсу «Кримінальний процес», короткий виклад відповідей на них із врахуванням чинного законодавства України станом на 1 січня 2018 р.

Мета посібника, який пропонується студентам, полягає у наданні методичної допомоги в отриманні знань з навчального курсу кримінального процесу, орієнтуванні в кримінальному процесуальному законодавстві України та навчальному матеріалі, успішному складанні іспиту з кримінального процесу як підсумкового контролю знань студентів.

Для студентів усіх форм навчання, які готуються до складання іспиту, а також студентів, курсантів, слухачів юридичних навчальних закладів, які складають курсові іспити.

УДК 343.1(075)
ББК 67.9(4УКР)311

ISBN 978-966-937-113-3

© Капліна О. В., Карпенко М. О.,
Маринів В. І. та ін., 2018
© Оформлення. Видавництво
«Право», 2018

==== 1. **Поняття та сутність кримінального процесу, його завдання і роль у державному механізмі запобігання злочинності та охороні прав особи**

Поняття «кримінальний процес» використовується у кількох значеннях: 1) як особливий вид державної діяльності; 2) як окрема галузь права, тобто сукупність правових норм, які регулюють кримінальну процесуальну діяльність; 3) як галузь юридичної науки, яка становить систему понять, уявлень, поглядів та ідей, що розкривають сутність кримінального процесу, закономірності його виникнення та розвитку; 4) як навчальна дисципліна.

Кримінальний процес – це врегульована нормами кримінального процесуального законодавства діяльність сторін, суду та інших учасників кримінального провадження, спрямована на вирішення його завдань.

Кримінальний процес є видом державної діяльності. Саме держава через спеціально створені нею органи здійснює протидію злочинності, охороняє від злочинних посягань конституційний лад, соціально-економічні, політичні й особисті права та свободи людини, права та законні інтереси юридичних осіб.

Кримінальну процесуальну діяльність можуть здійснювати лише ті державні органи та їх посадові особи, які на це уповноважені законом: суд, суддя, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативні підрозділи.

Завдання кримінального судочинства сформульовано у ст. 2 КПК. До них належать: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необгрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

===== 2. Історичні типи (види) кримінального процесу

Під історичним типом процесу розуміється форма його організації.

Існують такі історичні форми кримінального процесу:

– інквізиційний (розшуковий, слідчий, слідчо-розшуковий) – його сутність, зокрема, полягає в зосередженні в одному державному органі функцій обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи, таємності провадження, визнання обвинуваченим своєї вини визнається «царицею доказів», реалізація прав обвинуваченого повністю залежить від державних органів тощо;

– змагальний процес, який поділяється на два види – обвинувальний процес і позовний змагальний процес. Йому притаманні: наявність сторін з різними за змістом інтересами, розподіл тягаря доказування між сторонами, пасивна роль суду в доказуванні тощо;

– змішаний (континентальний) процес, в якому досудове провадження може будуватися виключно на інквізиційних засадах або в ньому можуть допускатися елементи змагальності. Судові стадії побудовано на змагальних засадах.

Кримінальний процес України належить до змішаного типу.

===== 3. Поняття кримінальної процесуальної форми, її значення для кримінального провадження

Кримінальна процесуальна форма являє собою встановлений законом порядок кримінальної процесуальної діяльності, що включає виконання певних процесуальних умов, дотримання юридичних процедур та забезпечення гарантій у кримінальному провадженні.

Для більшості категорій кримінальних проваджень законом передбачено єдиний порядок, що є проявом єдності (уніфікації) кримінальної процесуальної форми. Це має важливе значення в аспекті забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінальних процесуальних відносин, а також для забезпечення правової визна-

ченості у питанні порядку кримінального провадження, статусу його окремих учасників, дотримання принципу рівності перед законом і судом.

Для окремих категорій кримінальних проваджень, а також з інших підстав законом передбачено особливості кримінальної процесуальної форми (її диференціацію), що спрямовано на оптимізацію існуючих процедур, забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, створення умов для вирішення завдань кримінального судочинства. Диференціація кримінальної процесуальної форми знаходить свій прояв у наступних випадках: у провадженні у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК); у кримінальному провадженні на підставі угод (угода про примирення і угода про визнання винуватості (гл. 35 КПК); у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК); у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб (гл. 37 КПК); у спеціальному досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень (глава 24¹); у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків (гл. 25); у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39); у кримінальному провадженні на території дипломатичних представництв, консульських установ, на повітряному, морському чи річковому транспорті, що перебуває за межами України (гл. 41); у провадженнях по розгляду судом клопотань слідчого та прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також розгляду скарг учасників кримінального процесу на рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора тощо.

Необхідність диференціації кримінальної процесуальної форми може бути обумовлена потребою надання додаткових процесуальних гарантій окремим суб'єктам кримінальної процесуальної діяльності (зокрема, неповнолітнім підозрюваним, особам, які вчинили суспільно небезпечні діяння у стані неосудності); спрощенням порядку провадження з метою його прискорення, підвищення ефективності (провадження щодо кримінальних проступків); спрямованістю окремих проваджень, яка суттєво відрізняється від основного провадження щодо розслідування злочину та його судового розгляду (судові про-

вадження по розгляду клопотань слідчого та прокурора, а також скарг учасників кримінального процесу) тощо.

Значення процесуальної форми полягає в тому, що вона:

1) визначає порядок провадження слідчих (гласних і негласних), судових та інших процесуальних дій, а також порядок кримінального судочинства в цілому;

2) гарантує права та законні інтереси всіх осіб, які беруть участь у провадженні, забезпечує правову визначеність у питанні щодо порядку здійснення кримінального провадження;

3) забезпечує додержання вимог повноти, швидкості та неупередженості досудового розслідування та судового розгляду, ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого вироку;

4) додержання процесуальної форми забезпечує виховний вплив судових процесів.

4. Співвідношення кримінального процесу з іншими галузями права та суміжними науками

Кримінальний процес є самостійною галуззю права, проте, будучи елементом системи права України, він тісно пов'язаний з іншими галузями права. Найбільш тісний зв'язок кримінального процесу з конституційним, міжнародним, кримінальним правом, криміналістикою. Крім того, у кримінальному провадженні застосовуються також норми адміністративного, цивільного права та інших галузей права України.

Конституція України містить значну кількість статей, які прямо чи опосередковано регулюють кримінальні процесуальні відносини. До них належать статті, що стосуються прав людини та гарантій їх забезпечення у сфері кримінального судочинства (розд. 2), функцій прокуратури та правового статусу прокурора (ст. 131¹), засад судочинства та побудови судової системи України (розд. 8) тощо. Відповідно до ст. 8 норми Конституції є нормами прямої дії, тому при прогалинах правового регулювання кримінальних процесуальних відносин її норми мають застосовуватися безпосередньо.

За ст. 9 Основного Закону України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Таким чином, міжнародні договори України є джерелом кримінального процесуального права і застосовуються безпосередньо при наданні/отриманні міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, визначенні стандартів захисту прав людини у сфері кримінального судочинства, професійних стандартів суб'єктів, які здійснюють кримінальну процесуальну діяльність тощо.

Зв'язок кримінального процесуального права із кримінальним є настільки тісним, що кожна із цих галузей права може виконати своє призначення лише у їх взаємному зв'язку. Кримінальне процесуальне право не може існувати без кримінального права, оскільки кримінальна процесуальна діяльність здійснюється у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення. Тобто без кримінального права кримінальний процес є безпредметним. Норми ж кримінального права не можуть бути реалізовані без кримінального процесуального, тобто є безцільними. Переважна більшість питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, мають кримінально-правовий характер. Кваліфікація кримінального правопорушення, вина обвинуваченого, вид покарання, яке має бути йому призначене, умови звільнення від кримінального покарання, обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання, тощо – це питання, які регулюються кримінальним законом.

Кримінальне процесуальне право тісно пов'язане з криміналістикою. Цей зв'язок знаходить свій прояв у тому, що криміналістикою розробляються практичні рекомендації стосовно тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, виявлення і фіксації слідів кримінального правопорушення, застосування науково-технічних засобів, методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, що сприяє вирішенню завдань кримінального провадження, якісному та правильному застосуванню норм кримінального процесуального права.

При розгляді цивільного позову в кримінальному провадженні застосовуються норми цивільного та цивільного процесуального

права, що створює необхідні умови для забезпечення прав і законних інтересів потерпілого від кримінального правопорушення та цивільного позивача.

==== 5. Кримінальне провадження, його поняття та структура

Провадження – це система взаємопов’язаних і взаємозумовлених процесуальних дій у межах кримінальної процесуальної форми, які утворюють певну сукупність процесуальних відносин та спрямовані на виконання єдиного завдання.

У КПК України термін «провадження» вживається щодо різних за сутністю кримінальних процесуальних інститутів. У ньому йдеться як про провадження загалом (чинний КПК вживає даний термін як синонім кримінального процесу чи кримінального судочинства (ст. 2 КПК)), так і про провадження як структурні елементи кримінального судочинства, об’єднані єдиним завданням (наприклад, судові провадження в першій інстанції (розд. 4 КПК) чи судові провадження з перегляду судових рішень (розд. 5 КПК)) або провадження, які виділяються з інших і перед якими стоять більш конкретні завдання (наприклад, судові провадження з перегляду судових рішень (розд. 5 КПК) включає в себе провадження в суді апеляційної інстанції (гл. 31), провадження в суді касаційної інстанції (гл. 32), провадження за нововиявленими або виключними обставинами (гл. 34).

Крім того, на підставі аналізу норм чинного КПК можна зробити висновок, що окремі провадження, у свою чергу, є одночасно й певними етапами руху кримінальної справи, які включають в себе комплекс процесуальних дій, об’єднаних найближчим завданням, і йменуються в юридичній літературі стадіями кримінального процесу (наприклад, стадія з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції чи стадія з перегляду судових рішень у суді касаційної інстанції). У певних же стадіях кримінального процесу закон виділяє також й окремі провадження (наприклад, гл. 30 КПК передбачає два особливі порядки провадження в суді першої інстанції: спрощене

провадження щодо кримінальних проступків і провадження в суді присяжних).

За результатами аналізу КПК України до проваджень можна віднести (маються на увазі провадження в загальному сенсі цього слова як певні частини кримінального судочинства):

1) досудове провадження (розд. 3 КПК); 2) судове провадження у першій інстанції (розд. 4 КПК); 3) судове провадження з перегляду судових рішень (розд. 5 КПК); 4) провадження щодо виконання судових рішень (розд. 8); 5) особливі порядки кримінального провадження (розд. 6); 6) провадження щодо відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження (розд. 7); 7) провадження щодо міжнародного співробітництва (розд. 9).

6. Система кримінального процесу. Стадії та окремі провадження, їх загальна характеристика

Кримінальний процес, як і будь-який інший юридичний процес, є впорядкованою правовою діяльністю, що складається з певних дій правового характеру, які у своїй сукупності утворюють певні процедури, що характеризується провадженнями та стадіями.

Загальне кримінальне провадження здійснюється в певній послідовності, розвивається і протікає за певними етапами, які йменуються стадіями. Кожна зі стадій характеризується притаманними їй особливостями і разом з тим служить досягненню цілей і вирішенню загальних завдань кримінального судочинства. Стадії кримінального процесу тісно пов'язані між собою загальними для кримінального процесу принципами і завданнями, але в той же час кожна з них протікає у формах, характерних тільки для неї.

Стадія кримінального процесу – це певна відносно відокремлена його частина або певний етап руху кримінального провадження. Критеріями віднесення певного етапу руху кримінального провадження до самостійної стадії кримінального процесу є наступні: своєрідні завдання кожної стадії; визначене коло її учасників; специфічний процесуальний порядок діяльності суб'єктів та право-

відносин, які між ними виникають (або, інакше кажучи, її зміст); встановлені в законі строки даного етапу процесуальної діяльності; своєрідне коло процесуальних рішень, які приймаються на кожній стадії. Кожна стадія завершується прийняттям підсумкового процесуального рішення;

КПК передбачає сім стадій кримінального провадження:

1) досудове розслідування; 2) підготовче провадження; 3) судовий розгляд; 4) провадження в суді апеляційної інстанції; 5) провадження в суді касаційної інстанції; 6) провадження за нововиявленими або виключними обставинами; 7) виконання судових рішень.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ст. 3 КПК). Досудове розслідування являє собою регламентовану кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокурора, спрямовану на збирання, перевірку та оцінку доказів для вирішення питання про наявність або відсутність події кримінального правопорушення, вини певної особи в його вчиненні, характер і розмір шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на встановлення інших обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також на припинення злочинів і запобігання їх вчиненню.

Підготовче провадження – це стадія кримінального провадження, яка полягає в тому, що суд у встановленому законом процесуальному порядку, не вирішуючи наперед питання про винуватість (крім передбачених КПК випадків при здійсненні кримінального провадження на підставі угод, звільнення особи від кримінальної відповідальності), розв’язує питання про достатність підстав для призначення судового розгляду і про підготовку судового засідання. На цій стадії з’ясовується наявність процесуальних та організаційних підстав для розгляду кримінального провадження в судовому засіданні.

Судовий розгляд – головна і центральна стадія кримінального процесу, в якій суд колегіально або суддя одноособово у судовому

засіданні, за участю учасників судового провадження розглядає і вирішує кримінальну справу по суті, тобто про винуватість або невинуватість обвинуваченого, застосування до нього покарання або виправдання невинуватого. Завдання стадії: всебічне дослідження доказів; вирішення справи по суті шляхом ухвалення вироку чи іншого підсумкового рішення. У судовому розгляді найбільш повно та послідовно реалізуються всі засади кримінального провадження.

Провадження в апеляційній інстанції – діяльність апеляційного суду, що відбувається у разі подання апеляції прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, захисником або іншим визначеним КПК учасником кримінального провадження на вирок і ухвали суду першої інстанції.

Провадження в касаційній інстанції – це діяльність суду касаційної інстанції, що відбувається у разі подання касаційної скарги за судом першої інстанції, виправданим, захисником, потерпілим, прокурором або іншим визначеним КПК учасником кримінального провадження на вирок і ухвали суду першої та апеляційної інстанцій. Судом касаційної інстанції є Верховний Суд.

Провадження за нововиявленими або виключними обставинами – це стадія кримінального процесу, в якій переглядаються судові рішення, що набрали законної сили у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами.

Стадія виконання судового рішення має завдання звернення до виконання вироку та ухвали суду з моменту набрання ними законної сили. На цій стадії вирішуються питання, які виникли під час звернення їх до виконання, а також які виникли в процесі виконання (дострокове звільнення, зміна режиму відбуття покарання, дострокове зняття судимості тощо).

Система кримінального процесу також включає: 1) особливі порядки у суді першої інстанції: а) спрощене провадження щодо кримінальних проступків; б) провадження в суді присяжних; 2) особливі порядки кримінального провадження: а) кримінальні провадження на підставі угод; б) у формі приватного обвинувачення; в) щодо окремої категорії осіб; г) щодо неповнолітніх; г) щодо застосування примусових заходів медичного характеру; д) яке містить відомості, що становлять державну таємницю; е) на території дипломатичних пред-

ставництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованому в Україні.

7. Поняття кримінальних процесуальних функцій. Функції обвинувачення, захисту, судового контролю та правосуддя. Суб'єкти, які їх здійснюють

Кримінальні процесуальні функції – це виражені у законі основні напрямки процесуальної діяльності, що здійснюються з метою реалізації завдань кримінального провадження суб'єктами, уповноваженими на ведення процесу або наділеними правами для активної участі у кримінальному провадженні для захисту своїх прав та законних інтересів.

До основних кримінальних процесуальних функцій відносять: обвинувачення, захист і вирішення справи (правосуддя).

До кола кримінальних процесуальних функцій, окрім основних, відносять і функцію досудового розслідування, судового контролю, нагляд у формі процесуального керівництва за додержанням законів органами, які здійснюють досудове розслідування, а також за виконанням судових рішень у кримінальному судочинстві, підтримання цивільного позову, заперечення проти цивільного позову.

Відповідно до ч. 3 ст. 22 КПК під час кримінального провадження функції обвинувачення, захисту та правосуддя не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу.

Державне обвинувачення в суді підтримує прокурор. Крім того, суб'єктом функції обвинувачення є також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, встановлених законом (при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення та зміні обвинувачення в суді (ч. 3 ст. 338, ч. 2–4 ст. 340 КПК).

Функцію захисту може здійснювати підозрюваний або обвинувачений як особисто шляхом реалізації передбачених законом прав, що дозволяють йому захищати свої інтереси на всіх стадіях процесу

(ст. 42 КПК), так і за допомогою захисника (статті 48–49 КПК) та (або) законного представника (ст. 44 КПК).

Функція правосуддя здійснюється виключно судом. Тільки суд від імені держави вирішує основне питання – про винуватість чи невинуватість обвинуваченого і про застосування до винного справедливого покарання.

Крім функції правосуддя, в кримінальному провадженні суд також виконує значну за своїм обсягом і напрямами функцію судового контролю, під якою слід розуміти засновану на законі кримінальну процесуальну діяльність спеціально уповноваженого суб'єкта – слідчого судді, здійснювану шляхом розгляду і вирішення клопотань і скарг сторін кримінального провадження, потерпілого з метою охорони прав і свобод особи, яка має як превентивний, так і правовідновлювальний характер.

==== 8. Кримінальні процесуальні гарантії

Кримінальні процесуальні гарантії – це система способів і засобів, які забезпечують усім учасникам кримінального провадження рівні правові можливості для надбання, реального здійснення своїх прав і виконання завдань кримінального провадження.

Систему кримінальних процесуальних гарантій становлять: 1) кримінальна процесуальна форма; 2) засади кримінального провадження; 3) процесуальний статус учасників кримінального провадження; 4) можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 5) прокурорський нагляд; 6) судовий контроль; 7) відомчий контроль; 8) інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження; 9) юридична відповідальність учасників кримінального процесу та ін.

Державним органам і посадовим особам кримінальні процесуальні гарантії забезпечують можливість виконання своїх обов'язків для виконання завдань кримінального судочинства, а іншим учасникам кримінального провадження – реально використовувати надані їм процесуальні засоби для охорони своїх прав і законних інтересів.